

DEVLET ve ÖTESİ...

ALİ NEJAT

T. M. H. Dergisinin geçen sayısındaki başyazı, memleketimizde ekonomik düzensizliğe önemli noktadan dokunmakla, özlü bir sınırlama yapmıştır. Her ne kadar ana fikir yazının sonuna sıkışmış ise de, anlatılmak istenen, gerçekten büyük ve önemli bir konudur. «Örnek aldığımız yabancı memleketlerde, bu gün devlet eliyle, yolların yalnız ve yalnız kar temizleme işleri yapılırken, inşaat işlerini gerçekleştirmek üzere devletin işe inşaatçı olarak müdahalesi ve serbest teşebbüsü dahi diğer sahalara kaçırarak derecede ileri gitmesinde isabet var mıdır?» sorusu insanı gerçekten düşündürmektedir.

Devletin, özel sektörün gücünün yetmediği ya da yetinemediği işlere girişi gerekmektedir. Devlet önderlik etmek, özel sektöre misal olmak zorunluğundadır. Plânlı bir devletçiliğin tarifi budur ve sanımız odur ki, hiç bir akıllı devlet adamının aklından özel teşebbüs ile yarışmak geçemez.

1950 sonrası devletçiliği niçin bu hale girmiştir? Bizce devlet dairesinde kaliteli insan eksilmesi ile bunun çok yakın ilişkisi vardır. Kalite eksilince, devlet sandalyasında oturanlar, özel teşebbüslerde daha becerikli, daha yapıcı rolde olan diğer meslekdaşları gibi hareket etme eğilimini duyarlar. Bayındırlık hizmetinde emanet yolu ile dairenin aynı daireye müteahhitlik yapması, iktisadî devlet teşekküllerinin kendi bünyesinde şirketler doğurması ve bu şirketlere iş vermesi hep bu eğilime dayanır. Teşekküllerle kurdukları şirketler iç içe oldukları için, işi veren, işi kontrol eden, denetliyen, ödemeyi yapan, aslında aynı kimse dir. İşte Emekli Sandığı ile bir Alman şirketinin birlikte kurduğu Emek İnşaat, Etibankın Eti-Yapı, İmar Bankasının İmar Limited, Raybank'ın Ray-Nimens, İller Bankasının Simel, böyle kurulan şirketlerin misalidir. Bunların idare meclisi reisleri kurucu müesseselerin umum müdürleridir. Malî, idarî ve teknik hataların meydana getirdiği açık ve zararlar, bir tarafın letterinden sâdece öteki tarafın defterine işlenmiş olur. Bu şirketler genel olarak büyük çapta işleri, rüpsiz olarak almışlar, bunların iştirak ettiği ihalelere, gerçek firmalar iştirak edememiş, ya da daha akıllı olanları ortaklık tesis etme imkânları aramış, bazıları da ikinci, üçüncü el olarak bu şirketlere taşaronluk yapmaya zorunlu kalmışlardır.

Yapılan malî ve teknik hatalardan bahsetmemeyi, onuyu dağıtmamak ve bir polemeye sebep olmamak akimından uygun buluyoruz. Sâdece devleti müteahhit olarak çalışmaya iten bir zihniyetin hangi eyimden doğduğuna işaret etmekle yetinecek, en kısa zamanda bunun düzeltilmesi, ya da düzenlenmesi gerektiğine olan inancımızı belirteceğiz. Kanaatımızca müteahhitlik mantar gibi, devlet kuvveti olan yoktan

var olan müesseseler değildir. Teşebbüs olarak kurulur, emekler, gelişir ve genişler. Bir sosyal, ekonomik bünyedir. Sun'î teneffüs ile yaşamasına imkân yoktur. Devletin ikiz, yapışık bir bünye içinde şirketler kurarak müteahhitlik yapması bizde malî ve sosyal zararlara sebep olmuştur.

Bayındırlık hizmeti gören devlet müesseselerindeki çığ gibi kadro genişlemesinin de, yukarıda işaret verdiğimiz eğilimden doğduğu görülür. Devlet gene bazı umum müdürlüklerde müteahhitliğe özenmiştir. Baştaki zevat kadro genişliğinin ekonomik bünyemiz üzerindeki yıkıcı etkilerini hesaba katmadan, özel teşebbüs plâtförmünün iş sahalarını daraltmış, bu sahaların gelişme ve teşkilâtlanma imkânını ortadan kaldırmış ve bir çok serbest ihtisas kollarının yok olmasına sebep olmuştur.

Yabancı firmaların Türkiye'yi otlak kabul etmeleri, yerli firmalarla serbest mühendislik bürolarının ortadan kaybolmalarının bir neticesidir. Müdürlere kolay ve sür'atlı iş görme faydasından başka mânası olmayan emanet inşaat modası ise müteahhitlik firmalarını taşaronluk seviyesine indirmiştir. Büyük ödeme yetkileri tanıyan kanunlarla, ciddi müdürlükler işanlarına dönmüş, buralarda teknik meselelerin hallinden çok, cıvata, ponpa gibi mübayaa meseleleri ile uğraşılmaya başlanmıştır. DSİ ile Karayolları Umum Müdürlüğünü, bu şekildeki mukavva fikirlerin kurbanı olarak görüyoruz. Büyük çapta işleri parçalayarak taşaronlara dağıtmak da devletçiliğin meslekî sahadaki en son ve en çürük halkasını teşkil etmiştir.

Devlet taşaron olunca bir çok bayındırlık hizmetlerine projersiz, etüdsüz geçilmiş, idarî makamların basıncına, aynı zamanda taşaron olarak çalışan bir devlet dairesinin direnç göstermesi imkânsızlaşmıştır. «Kazı makineniz var bu işi yapacaksınız» emri, etüd ve projenin istim gibi arkadan gelmesine sebep olmuştur. Arkadan güçlkle yetişen etüd projeler, iş yapıldıktan sonra işi kitabına uyduran ve formalitenin ikmalini sağlıyan birer vasıta olmaktan ileri gidememiştir.

Devletin müteahhit ve taşaron olma hevesini önlemek lâzımdır. Bu ise devlet dairelerinde az, fakat kaliteli eleman barındırmakla mümkün olacaktır. Genişlemiş ve dalbudak salmış bir takım lüzumsuz teşekküllere, iş bulma çabasıdan doğan lüzumsuz işler de ancak bu suretle önlenir ve esasen kaliteli mühendis daha çok personele kumanda etmenin kompleksine kapılmayacağından, itibarlı devlet işlerinin sınırını daha iyi çizmek imkânı bulunmuş olur.